

UDC 316.334.3

**THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
IN THE PERIOD OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION**

A. Mostepaniuk

Article info

Received
29.04.2020

Accepted
24.06.2020

Taras
Shevchenko
National
University
of Kyiv
90-A,
Vasylkivska Str.,
Kyiv,
03022, Ukraine

E-mail:
[a.mostepaniuk@
gmail.com](mailto:a.mostepaniuk@gmail.com)

Mostepaniuk, A. (2020). The role of non-governmental organizations in the period of socio-economic transformation. Scientific Horizons, 06 (91), 84–91. doi: 10.33249/2663-2144-2020-91-6-84-91.

The socio-economic system of Ukraine has been in constant transformation over the last decades, which highlights the importance of establishing mechanisms for improving the social protection system of the population by delegating state social functions to other actors, such as: the private sector and non-governmental organizations (NGOs) in order to use public funds more efficiently, better meet the needs of population in social services and achieving maximum social protection in general. Therefore, the purpose of the paper is to explore the role and importance of NGOs in the context of social policy, to analyze potential threats and opportunities for delegating social service delivery functions to non-governmental organizations. Thus, a systematic approach and SWOT analysis were used to achieve these goals.

It has been argued that socio-economic transformation is an impetus for reviewing the distribution of social functions between sectors of the economy, as well as the development of civil society and the system of non-governmental organizations. Hence, the coordinated actions of the NGOs and businesses to provide social protection to the population in a period of transformation and global crises contribute to the weakening of the financial pressure on the State budget, increase the level of public trust in the state, unity of the population and its voluntary involvement in solving pressing social problems.

The results of the SWOT analysis confirmed the effectiveness and the necessity to involve NGOs in providing social services based on their decentralized management; territorial proximity to service recipients; a high level of adaptability to social and service demand changes; in addition, such a reorganization of the social service delivery system contributes to improving the quality of social services and creating competition between service providers, increasing the level of citizens' involvement in decision-making processes on further community development, and the accumulation of social capital.

Further research is needed to determine the effectiveness of social service delivery, as well as the mechanisms for involving the private sector in providing social services and helping to address social problems.

Keywords: non-governmental organizations, social policy, social services, public organizations, trust, social capital, socio-economic transformations.

**РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПЕРІОД
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

А. В. Мостепанюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Васильківська, 90 А, м. Київ, 03022, Україна

Соціально-економічна система України протягом останніх десятиліть перебуває у постійній трансформації, що актуалізує важливість налагодження механізмів удосконалення системи

соціального захисту населення шляхом передачі державних соціальних функцій іншим учасникам, таким як приватний сектор та недержавні організації, з метою більш ефективного використання державних коштів, кращого задоволення потреб населення у соціальних послугах та досягнення максимального соціального захисту загалом. Відтак метою статті є дослідження ролі та значення недержавних організацій у контексті соціальної політики, аналіз потенційних загроз та можливостей передачі функцій надання соціальних послуг недержавним організаціям. Задля досягнення поставлених цілей було використано системний підхід та SWOT-аналіз.

Доведено, що соціально-економічні трансформації є поштовхом до перегляду розподілу соціальних функцій між секторами економіки, а також розвитку громадянського суспільства та системи недержавних організацій. Відтак скоординовані дії недержавного та приватного секторів щодо надання соціального захисту населення у період трансформації та глобальних криз сприяють послабленню фінансового тиску на Державний бюджет, підвищенню рівня довіри населення до державного апарату, єдності населення та його добровільного долучення до вирішення нагальних соціальних проблем.

Результати SWOT-аналізу підтвердили ефективність на необхідність залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг, що пов'язано з їх децентралізованим управлінням, територіальною близькістю до отримувачів послуг, високим рівнем адаптивності до соціальних змін та змін попиту на послуги, крім того, така реорганізація системи надання соціальних послуг сприяє покращенню якості соціальних послуг та формуванню конкуренції між надавачами послуг, підвищенню рівня включення громадян у процеси прийняття рішень щодо подальшого розвитку громади та акумулюванню соціального капіталу.

Подальшого дослідження потребують питання визначення ефективності надання соціальних послуг, а також механізмів залучення приватного сектору до надання соціальних послуг та сприяння вирішенню соціальних проблем.

Ключові слова: недержавні організації, соціальна політика, соціальні послуги, громадські організації, довіра, соціальний капітал, соціально-економічні трансформації.

Вступ

Протягом останніх десятиліть соціально-економічна система України перебуває у постійній трансформації, що коригується та направляє непередбачуваними подіями. Відтак після Революції Гідності 2013–2014 років та початком збройного конфлікту на Сході України відбулося зародження громадянського суспільства, а також активізація благодійної діяльності приватних підприємств, населення та об'єднань громадян з метою подолання соціального відчуження постраждалого населення, надання фінансової та волонтерської допомоги громадянам, що її потребують (Semigina et al., 2015). Разом з тим, у зазначений період невизначеності усі сектори економіки, серед яких державний, приватний та громадський почали співпрацювати та об'єднувати власні зусилля задля досягнення спільних цілей. Крім того, недержавні організації та приватні підприємства взяли на себе певні державні обов'язки, такі як соціальний захист вразливих верств населення, забезпечення мінімального рівня добробуту громадян та надання соціальних послуг. Нині Україна стоїть перед іншим

викликом, а саме, глобальною пандемією, за таких умов також спостерігається добровільне взяття приватними підприємствами та недержавними організаціями певних державних зобов'язань (Lesyshyn, 2020), так як державний сектор у кризовий період не здатен виконати свої соціальні функції у повному обсязі. Дана ситуація підкреслює важливість налагодження механізмів передачі державних соціальних функцій іншим учасникам, таким як приватний сектор та недержавні організації з метою більш ефективного використання державних коштів та досягнення максимального соціального захисту населення.

Проблемам становлення та розвитку соціальної політики держави, особливостей її функціонування в Україні присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Галушка З. І., Горемикіна Ю. В., Гражевська Н. І., Колот А. М., Кравченко М. В., Новікова О. Ф., Семігіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О., Спікер П., Черкашина Т. О. та ін.

Разом з тим, незважаючи на значні напрацювання науковців, постійні зміни соціальних умов розвитку економіки України у

глобальному середовищі вимагають подальшого дослідження ролі та значення недержавних організацій у контексті соціальної політики, визначення шляхів удосконалення взаємодії державного та громадського секторів, аналіз потенційних загроз та можливостей передачі функцій надання соціальних послуг недержавним організаціям.

Матеріали та методи

З метою дослідження державної соціальної політики України та визначення ролі недержавних організацій у наданні соціальних послуг було використано загальнонаукові методи та спеціальні, серед яких системний аналіз для вивчення особливостей соціальної системи України та її учасників, перешкод та перспектив її розвитку, а також SWOT – аналіз з метою дослідження недержавних організацій як суб'єкту надання соціальних послуг в Україні, внутрішніх та зовнішніх факторів, що визначають їх ефективність. Для здійснення аналізу було використано матеріали представлені науковими публікаціями вітчизняних та зарубіжних авторів, Центром Разумкова та Державною службою статистики України.

Результати досліджень та обговорення

Відповідно до сучасної розгалуженої системи нормативно-правового визначення та забезпечення, соціальна політика держави має три основні напрями підтримки громадян: 1) забезпечення соціального страхування працездатного населення, що проявляється у страхуванні на випадок безробіття, тимчасової втрати працездатності через нещасні випадки на виробництві та виходу на пенсію; 2) надання соціального захисту найбільш вразливим верствам населення, до яких відносяться сім'ї з дітьми, інваліди, малозабезпечені сім'ї, особи, які не мають права на пенсію, вимушені переселенці, шляхом надання фінансової допомоги, субсидій та пільг; 3) гарантування доступності соціальних послуг.

Разом з тим, станом на 2017 р. більшість громадян України вважають себе соціально незабезпеченими та перебувають у соціальній небезпеці, що проявляється у деградації соціальних цінностей, суспільній недовірі та відчуженні, незахищеності прав та гарантій та неефективності соціальної політики держави (Novikova et al., 2018).

Крім того, необхідно зазначити, що

спостерігається значна невідповідність між закріпленими на законодавчому рівні правами і гарантіями та умовами проживання найбільш вразливих верств населення, рівнем відновлення трудового потенціалу й рівнем якості життя населення (Kolot, 2010).

Саме за таких умов необхідним є переосмислення системи надання соціального захисту та забезпечення населення, так як державний сектор не в змозі у повному обсязі забезпечити його. До основних перешкод ефективному функціонуванню державної політики соціального захисту можна віднести: 1) недостатні надходження до бюджету, особливо у зв'язку зі значною часткою підприємств, що уникають сплати податків та функціонують в умовах сірої економіки; 2) відтік працездатного населення, що також знижує рівень бюджетних надходжень; 3) значний рівень бюрократизації державного апарату, що ускладнює процес отримання держаної соціальної допомоги; 4) централізація державної політики, що передбачає стандартизацію громадян, які потребують державної допомоги, та не враховує регіональних особливостей, індивідуальних життєвих труднощів окремих домогосподарств; 5) несистемність нормативно-правового забезпечення соціальної політики, що містить певні протиріччя та перешкоджає громадянам у захисті власних прав; 6) направленість на допомогу громадянам, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, проте, ефективним та доцільним є саме попередження настання таких ситуацій; 7) інертність системи у період швидких глобальних соціальних та економічних змін, що залишає населення незахищеним у період трансформацій.

Крім того, слід зазначити, що відповідно до опитування, проведеного у лютому 2020 року (рис. 1), баланс довіри до державного апарату визначається на рівні 61,1 %, тобто населення висловило свою недовіру, 36,5 % – недовіра до уряду України, 37,1 % – недовіра до Верховної Ради, разом з тим, найвищий рівень балансу довіри громадян мають волонтерські та громадські організації (31,5 % та 7 %, відповідно) (Tsentr Razumkova, 2020). Зазначені результати опитування вказують на переважання недовіри населення до державних інституцій, що пов'язано також з недостатнім рівнем державного соціального захисту та довіри до недержавних організацій.

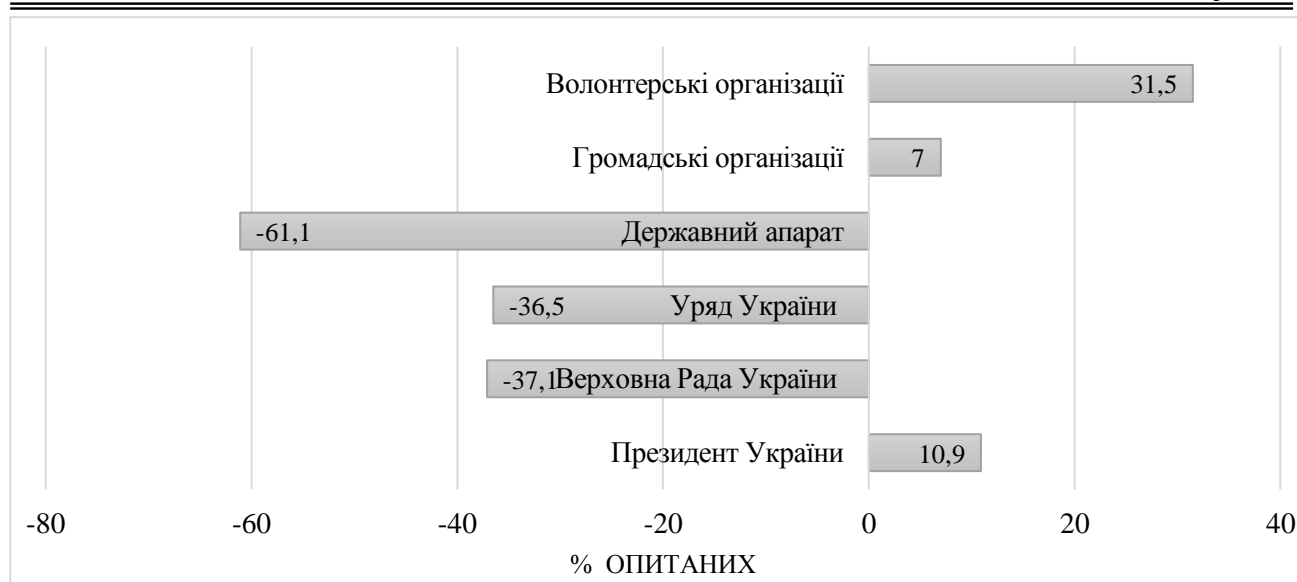

Рис. 1. Баланс довіри до соціальних інститутів, 2020

Джерело: розроблено автором за даними (Tsentr Razumkova, 2020).

У цьому контексті слід зазначити, що недержавні організації відносяться до третього сектору економіки, який є неприбутковим, некомерційним, незалежним сектором добровільної активності громадян (Cherkashina, 2010). До недержавних організацій належать: громадські організації, благодійні організації, благодійні фонди, кредитні спілки, що формуються на основі добровільної участі громадян, метою їх діяльності є представлення інтересів учасників організації, благодійна діяльність, захист прав та свобод громадян, сприяння вирішенню нагальних суспільних проблем. Як правило, недержавні організації створюються місцевими громадами, тому вони володіють достовірною інформацією щодо соціальних проблем певної громади, мають безпосередній зв'язок з усіма її представниками, що є важливим у процесі визначення цілей та об'єктів спрямування добровільної суспільної діяльності організації. Разом з тим, основними джерелами фінансування їх діяльності є членські внески учасників організації, благодійні надходження від підприємств та населення, фінансові відрахування з Державного та місцевих бюджетів. Відповідно до даних Державної служби статистики України, станом на 2017 рік більше третини усіх фінансових надходжень до громадських організацій склали благодійні внески від нерезидентів, 15 % – надходження від підприємств та організацій України, 10 % – членські внески, 5 % – благодійні надходження

від громадян України, 3 % – фінансування з Державного бюджету та 3 % – відрахування з місцевого бюджету (рис. 2). У цьому контексті слід зазначити, що станом на 2017 рік 1,9 млрд грн, що становить близько 30 % усіх фінансових відрахувань громадських організацій, було направлено на благодійну діяльність (Derzhavna..., 2017).

Отже, високий рівень довіри громадян до недержавних організацій, їх фінансова незалежність та територіальна наближеність до місцевих громад сприяє та уможливорює передачу певних державних соціальних функцій представникам третього сектору. Також слід зазначити, що передача певних функцій соціального захисту недержавним організаціям сприяє залученню громадян до обговорення шляхів подолання соціальних та інших територіальних проблем та їх безпосередній добровільній участі, урахуванню інтересів населення при визначенні перспектив розвитку громади.

У цьому контексті слід зазначити, що відповідно до ліберальної концепції соціальної політики держава повинна втручатися у соціальні процеси країни виключно шляхом забезпечення мінімального рівня добробуту населення, здійснення соціального контролю та надання державних ресурсів, з метою забезпечення соціального захисту, усі інші соціальні функції держави можуть бути передані приватним та недержавним організаціям, об'єднанням громадян (Spicker, 2009).

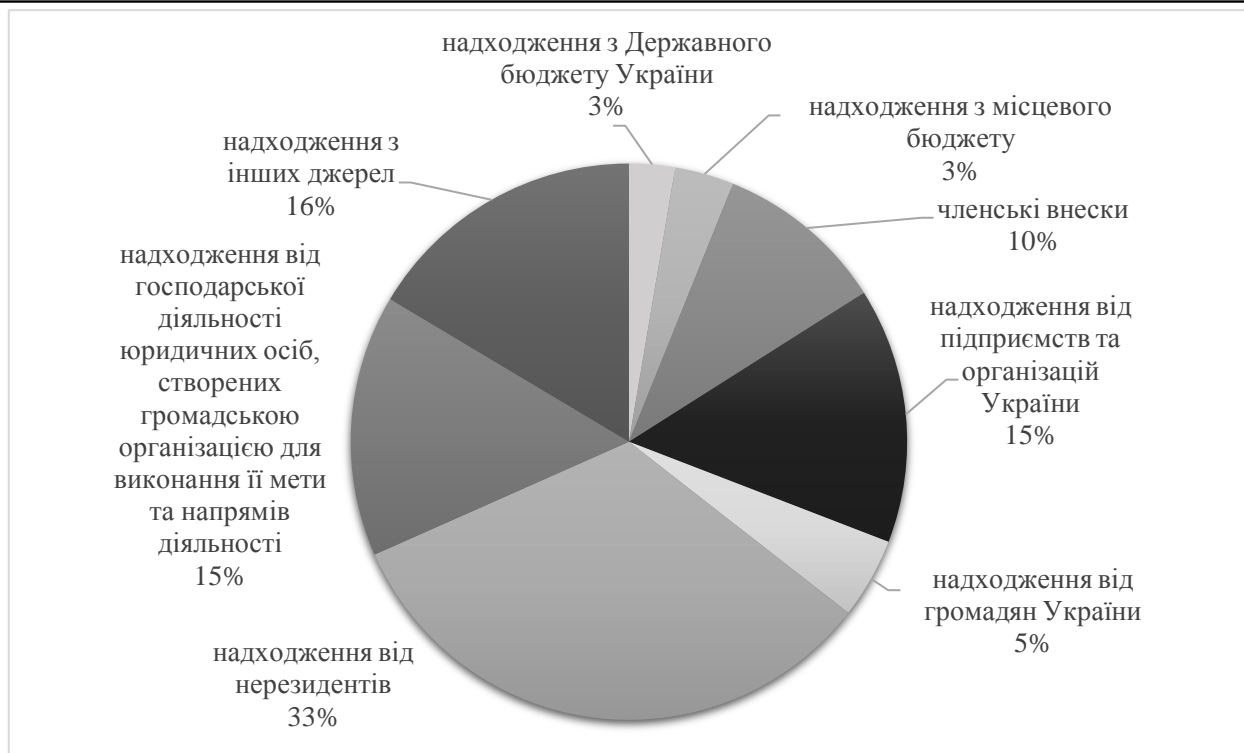

Рис. 2. Основні джерела фінансування громадських організацій, 2017

Джерело: розроблено автором за даними (Derzhavna..., 2017).

Разом з тим, соціально-економічні кризи є поштовхом до перегляду розподілу соціальних функцій та розбудови системи недержавних організацій, так як у кризовій ситуації, а також у період перебудови соціально-економічної системи відбувається перерозподіл державних коштів на користь вирішення першочергових питань. За таких умов особливого значення набувають скоординовані дії недержавних організацій, спрямовані на підтримку секторів, фінансування яких було скорочено, що у результаті призводить до зменшення фінансового тиску на Державний бюджет, підвищує рівень довіри та соціального захисту населення, а також сприяє єдності населення та його добровільного долучення до вирішення нагальних проблем.

Відтак, починаючи з Революції гідності 2013–2014 рр. та військового конфлікту на Сході України спостерігається відродження громадянського суспільства та волонтерства, посилення соціальної ролі приватних підприємств та недержавних організацій, що спрямовують свою діяльність на допомогу постраждалим громадянам, відновлення зруйнованих міст та селищ, благодійність, підтримку внутрішньо переміщеного населення, фінансову допомогу Збройним силам України та

добровільним батальйонам тощо (Halushka, 2014; Grazhevskya & Mostepaniuk, 2015; Semigina et al., 2015). Водночас сучасна світова пандемія також сприяє співпраці представників усіх трьох секторів з метою попередження та мінімізації її негативних наслідків, а саме, державного, приватного та недержавного (громадського). Задля досягнення поставлених цілей було перерозподілено кошти Державного бюджету на 2020 рік та сформовано Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 та її наслідками в обсязі 97,1 млрд грн, а також було збільшено розмір резервного фонду на здійснення непередбачуваних заходів на 3 млрд грн. (Uryadovyy portal, 2020). Разом з тим, представники приватного сектору добровільно долучилися до вирішення нагальних соціальних проблем шляхом забезпечення безоплатного перевезення медичних працівників, придбання медичного устаткування, крім того, бізнес у співпраці з недержавними організаціями надають продуктові набори малозабезпеченим сім'ям та людям похилого віку під час карантину, забезпечують покриття інших необхідних витрат (Lesyshyn, 2020). Така благодійна діяльність приватних компаній та громадян здійснюється безпосередньо або опосередковано через

співпрацю з недержавними організаціями, які мають відповідний досвід та кваліфікованих працівників, що сприяє ефективному використанню фінансових надходжень та трудових ресурсів добровольців.

Відтак до основних функцій недержавних організацій як надавачів соціальних послуг належать: адресне надання соціальних послуг на рівні громади; аналіз потреб та очікувань громади; моніторинг соціальних змін у громаді; забезпечення громадського контролю за якістю надання соціальних послуг, ефективністю та доречністю соціальних програм (Cherkashina, 2010).

Проте, незважаючи на взаємовигоди передачі певних державних соціальних функцій недержавним організаціям, розвиток таких організацій в Україні має низку перешкод, серед яких: непослідовність законів, що регулюють діяльність недержавних організацій; відсутність стандартів якості соціальних послуг; недофінансування недержавних постачальників послуг, брак стимулів для благодійних пожертвувань громадян та підприємств; нерівні правила гри для державних та недержавних постачальників соціальних послуг; брак традицій громадянського суспільства, сприйняття недержавних організацій населенням як посередника від імені держави; погана поінформованість населення щодо діяльності недержавних організацій; брак взаємодії з державними структурами, діловими колами,

міжнародними недержавними організаціями (Horemykina, 2009; Kravchenko, 2015).

Разом з тим, проведений аналіз особливостей державної соціальної політики України та ролі недержавних організацій як надавача соціальних послуг дає змогу за допомогою SWOT-аналізу визначити перспективи розвитку соціальної системи з урахуванням передачі певних соціальних функцій третьому сектору (табл.1).

Результати аналізу вказують на переважання сильних сторін недержавних організацій у ролі надавачів соціальних послуг, що пов'язано з їх децентралізованим управлінням, територіальною близькістю до отримувачів послуг, а також високим рівнем адаптивності до соціальних змін та змін попиту на послуги. Разом з тим, залучення недержавних організацій до виконання соціальних функцій здатне позитивно вплинути на якість соціальних послуг та формування конкуренції на ринку надання соціальних послуг, підвищити рівень соціального захисту та забезпечення населення у кризових ситуаціях, коли держава не здатна виконувати свої соціальні зобов'язання; підвищити рівень включення громадян у процеси прийняття рішень щодо подальшого розвитку громади; акумулюванню соціального капіталу шляхом налагодження довірчих відносин між громадянами та державним апаратом, від імені якого недержавні організації надають послуги.

Таблиця 1. SWOT-аналіз недержавних організацій як суб'єкта надання соціальних послуг

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
1	2
<ul style="list-style-type: none"> – децентралізованість, що полегшує отримання громадянами соціального захисту; – локальність та безпосередня взаємодія між надавачем соціального захисту та отримувачем; – адресна допомога та індивідуальний підхід до кожного домогосподарства, що опинилося у складних життєвих обставинах; – ефективне використання наявних ресурсів, що підтверджується звітуванням перед громадою та представниками організації; – швидке реагування на зміни соціального та економічного характеру, нагальні потреби громади та спрямування ресурсів на їх задоволення; – відсутність зловживань, так як отримувачі соціального захисту та надавачі є представниками однієї громади та взаємодіють на рівних позиціях. 	<ul style="list-style-type: none"> – неспроможність надання соціального захисту усьому населенню країни; – відсутність права приймати рішення щодо обсягу надаваних послуг, такі рішення приймаються центральною виконавчою владою; – обмеженість фінансових ресурсів (на противагу державному сектору, де можливий перерозподіл державного бюджету на користь забезпечення соціального захисту).

1	2
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> – вивільнення державних коштів, що можуть бути спрямовані у інші важливі галузі економіки; – підвищення рівня довіри до держави у результаті передачі певних функцій недержавним організаціям та їх відкритому звітуванню; – полегшення та пришвидшення процесу отримання соціального захисту населення та підвищення рівня соціального забезпечення громадян у цілому; – підвищення якості надання соціальних послуг у результаті формування конкуренції серед недержавних організацій, демонополізація. 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатній рівень фінансового забезпечення, так як організації функціонують за рахунок добровільних внесків, грантів тощо; – небажання громадян брати участь у благодійних проєктах, долучатися до недержавних організацій.

Джерело: розроблено автором.

Висновки

Отже, соціально-економічні трансформації є поштовхом до перегляду розподілу соціальних функцій між секторами економіки (державним, приватним та недержавним), розвитку громадянського суспільства та системи недержавних організацій. Тобто у кризовий період особливого значення набувають скоординовані дії недержавного та приватного секторів щодо надання соціального захисту та забезпечення населення, за умови неспроможності державного сектору виконати свої соціальні функції у повному обсязі, а також здатні послабити фінансовий тиск на Державний бюджет, які також сприяють підвищенню рівня довіри населення до державного апарату, єдності населення та його добровільного долучення до вирішення нагальних соціальних проблем. Також слід зазначити, що налагодження взаємовигідної співпраці між секторами економіки зменшує ймовірність їх протистояння та відчуження.

Крім того, результати SWOT-аналізу вказують на переважання сильних сторін та потенційних можливостей соціальної системи, що передбачає залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг, які пов'язані з їх децентралізованим управлінням, територіальною близькістю до отримувачів послуг, високим рівнем адаптивності до соціальних змін та змін попиту на послуги, а також сприяє покращенню якості соціальних послуг та формуванню конкуренції на ринку надання соціальних послуг, підвищенню рівня включення громадян у процеси прийняття рішень щодо подальшого розвитку громади та

акумулюванню соціального капіталу.

References

Cherkashyna, T. O. (2010). *Nederzhavni hromadski orhanizatsii yak subiekt nadання sotsialnoi dopomohy naseleńniu* [Non-governmental organizations as a subject of social assistance]. *Visnyk NTUU "KPI"*, 2 (6), 89–94. [in Ukrainian].

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017). *Diialnist hromadskykh orhanizatsii v Ukraini u 2017 rotsi* [Activities of NGOs in Ukraine In 2017]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_go_2017.pdf [in Ukrainian].

Halushka, Z. I. (2014). *Institutsionalizatsiia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu: mekhanizmy stanovlennia* [Institutionalization of social responsibility: mechanism of formation]. *Naukovi pratsi Donetskoho nats. tekhnichnoho universytetu*, 1, 90–98. [in Ukrainian].

Horemykina, Yu. V. (2009). *Problemy rozvytku nederzhavnykh orhanizatsii u sferi nadання sotsialnykh posluh* [Problems of development of non-governmental organizations in the field of social services]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1, 161–168. [in Ukrainian].

Hrazhevska, N. I. & Mostepaniuk, A. V. (2015). *Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v umovakh zahostrennia hlobalnykh problem suchasnosti*. [Development of corporate social responsibility under aggravation of the contemporary global issues]. *Visnyk Kyivskoho nats. universytetu im. Tarasa Shevchenka*, 177, 12–17. doi: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/2> [in Ukrainian].

Kolot, A. M. (2010). Mify sotsialnoi polityky, abo Z choho slid rozpochaty formuvannya novoi modeli [Myths of social policy, or What should begin the formation of a new model]. Retrieved from https://dt.ua/SOCIETY/mifi_sotsialnoyi_politiki,_a_bo_z_chogo_slid_rozpochati_formuvannya_novoyi_modeli.html [in Ukrainian].

Kravchenko, M. V. (2015). SWOT-analiz reformuvannya vitchyznianoï systemy sotsialnykh posluh [SWOT-analysis of reforming the domestic system of social services]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, 43, 145–151. [in Ukrainian].

Lesyshyn, I. (2020). 20 biznesiv, yaki dopomohaiut borotysia z koronavirusom v Ukraini [20 businesses that help fight coronavirus in Ukraine]. Retrieved from <https://www.the-village.com.ua/village/business/case/295765-20-biznesiv-yaki-dopomagayut-borotysia-z-koronavirusom-v-ukrayini> [in Ukrainian].

Novikova, O. F., Sydoruk, O. H. & Pankova, O. V. (2018). Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Lviv : LRIDU NADU [in Ukrainian].

Razumkov tsentr (2020). Otsinka hromadianamy diialnosti vlady, riven doviry do sotsialnykh

instytutiv ta politykiv, elektoralni oriientsatsii hromadian [Citizens assessment of government activity, level of trust in social institutions and politicians, electoral orientation of citizens]. Retrieved from <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriientsatsii-gromadian-liutyi-2020r> [in Ukrainian].

Semyhina, T. V., Husak, N. Ye. & Trukhan, S. O. (2015). Sotsialna pidtrymka vnutrishno peremishchenykh osib [Social support of internally displaced persons]. *Ukrainskyi sotsium*, 2, 65–72. [in Ukrainian].

Spicker, P. (2009). The nature of a public service. *International Journal of Public Administration*, 32 (11), 970–991. doi: <https://doi.org/10.1080/01900690903050927>.

Uriadovi portal (2020). Uriad skhvalyv zminy do Derzhavnoho biudzhetu na 2020 rik [The government approved the changes to the State Budget for 2020]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-zmini-do-derzhavnogo-byudzhetu-na-2020-rik> [in Ukrainian].